

tele löttem kígyóval. Mán végem van, gondoltam, hát el kezdtem sivalkodni: mögösz a kígyó!! A fiam hasogatta le rólam késsel, de a bőröm is érte a kés, mög is látszott pár hétig a helye. Aztán mindég tüzeltem. Ott várta Zsuzska a kis székön, még kiég. Éccör egyet bődült, odanézők, hát egy bornyú ül a kis székön, szép takarosán legyezgeti magát. Odavágtam hozzá egy törött kantát. Né bánts, bógi a bornyú, itt a pénz a számba! Alátartom a markom, köpködté kifelé a pénzt. Mikor két marékkal kiköpött, egy nagyot pukkant: eltűnt. Gyűtt a borbély. Na, szomszéd, lészödöm a haját. Vöhetöd. Lélülök, elővöszi a borotvát, ollót, szépen körülkanyarítja a fejem bűrit, oszt lékapja a fejemről bűröstül. Ezt mán nem állottam ki feleve, kiugrottam az ágyból, úgy fogtak le, oszt visszafektettk. Annyira sajjgott a fejem büre, hogy kivert a hideglelés. Négy napig rázott, majd fölvetött az ágy. Aztán egy ócska fakulacsot akartam lehozni a padlásról. Föl is möntem, de elkezdött röcsögni-ropogni a pallás alattam, a pitar fölött leszakadt, igényöst a katlanba estem. A katlan gőze újfönt fölhajított. Így labdázott velem, még csak élet vót bennem. Aztán kiterítettek a nagy házba. Gyün a pap, kántor, mög mindön cserepes. Na, fene, még eltemetnek. Mikor a göröngy hullott a koporsóra, el kezdtem ám dörömbölni kézzel, lábbal. Ekkor is úgy ráztak föl a kórházbeli társaim, hogy ne zavarogjak. Így mönt ez vagy két hónapig, míg annyira alábbhagyott, hogy hazagyühettem.

Kiss Lajos.

KÖNYVISMERTETÉSEK.

Helynévkutatás és nyelvészet.

(Megjegyzések egy könyv módszeréhez.)

1932-ben egy könyv jelent meg a Magyar Tudományos Akadémia támogatásával „A nyugatmagyarországi német helységnevek“ címmel. A könyv megjelenését már hosszú éveken át tartó erősen reklámizú beharangozás előzte meg, amely főleg a készülő műnek nagy politikai jelentőségét igyekezett kidomborítgatni. Érthető ezen előzmények után, hogy sokan bizonyos érdeklődéssel vették kezükbe Schwartz Elemérnek a könyvét, de a hozzáértők csalódottan tették újra felre... Közben a közsokásnak megfelelően sorra jelentek meg a legkülönbözőbb orgánumban a könyvről szóló dicsériádák. A könyvről megjelent magyar rész-

ről származó ismertetések sorában azonban csupán kettő érdemel komoly figyelmet: H á z i Jenő (Száz. 56, 189/191) és Melich Jánosé (DUHbl. 5, 117).

Csodálatos, hogy H á z i Jenő történész létre teljes mértékben a Schwartz-féle politikát és honmentést hangoztató reklám hatása alá került, és ezért Házi — saját szavai szerint — Schwartz könyvének történeti fogatkozásait nem akarja felfedni, nehogy ezzel az osztrákoknak támadási felületet nyújtson a művel szemben. Ez semmiesetre sem valami emelkedett tudományos felfogásra valló álláspont és egy kicsit túlságosan naiv is. Az osztrákok ugyanis kétségtelenül figyelemmel kísérik a Századokat és el lehet képzelni, hogy ilyen bementett elhallgatás után mit gondolhatnak Schwartz könyvéről és a magyar tudományosság szelleméről. Az ugyanis Házi szavaiból világosan kitűnik, hogy a Schwartz munkájában foglaltak körül súlyosabb hibák vannak.

Házi ismertetésében van azonban még egy megjegyzés, ami különösen élénk világot vet arra, hogy Schwartz Elemér mi módon igyekezett még a laikus közönség figyelmét is művére terelni. Házi ugyanis elsősorban azon való örömeinek ad kifejezést, hogy Schwartz Elemér végre gátat vetett Moór Elemér és Steinhäuser Walter átkos helynévmagyarázási tevékenységének. Az olvasó ebből csak azt gondolhatja, hogy Moór Elemér valami osztrák tudóssal karöltve azt igyekszik bizonyítani, hogy a nyugatmagyarországi németek a karolingkori német telepések utódainak tekintendők. Ezzel szemben — így vélekedhetik az olvasó — nagy tudósnak Schwartz Elemér tönkresilányította ezeket a sötét ármányokat és megmentette a hazát annak a kimutatásával, hogy a nyugatmagyarországi németek már a magyar uralom alatt települtek be. A valóság azonban ez: a fentemlített Moór Elemér — aki én magam volnék — mutatta ki először egy németnyelvű dolgozatában¹ a vas megyei németekre vonatkozólag, hogy csak nagyon kis részük tekinthető esetleg a honfoglalás előtti német telepések utódainak. Korábban ugyanis nemcsak a német, hanem a magyar tudomány is általánosan a frankkori telepések utódainak tekintette a nyugatmagyarországi németeket. Moór Elemér fejtegetéseit nemcsak magyar hívek és hívők fogadták el — mint esetleg másoknak névmagyarázatokon alapuló településtörténeti fejtegetéseit, — hanem az ebben a kérdésben állítólag politikailag érdekelt németek is. Mindig hangsúlyoztam, hogy a helynévmagyarázatoknak politikai jelentőségük nincs. Ezt az én esetem is világosan tanúsítja. Fejtegetéseim megjelenése óta ugyanis már négy év telt el; én azonban még semmi nyomát sem vettem annak, hogy megállapításaimnak a legcsekélyebb politikai következménye mutatkozott volna annak ellenére sem, hogy megállá-

¹ Zur Siedlungsgeschichte der deutschen Sprachgrenze. UJb. IX.

pításaimat a németek is — amint említettem — elfogadták, sőt fejtegetéseimet a német településtörténet egyik legkiválóbb képviselője, Witte — a mecklenburgi országos levéltár igazgatója — egyenesen mintaszerűeknek nyilvánította.² Ezek szerint Schwartznak a nyugatmagyarországi németiség kérdésében, de különösen velem szemben honmenteni valója már egyáltalán nem volt. Igaz ugyan, hogy Schwartz eltúlozva az én álláspontomat azt hirdeti, hogy a honfoglaló magyarok a Nyugatmagyarországon talált németeket kiirtották; de nagyon téved, ha azt hiszi, hogy mi magyarok valami különösen megtisztelőnek tartjuk magunkra nézve azt, hogy őseinket valami vad, barbár szörnyetegeknek mondja. Feleslegesnek tartom azonban Schwartz nekihevült fantáziájának ezt a honmentő termékét cáfolgatni; olyan ostoba ember ugyanis seholsem akad, aki elhinné, hogy a régi magyarok a meghódítottakat — szolgálkat — kiirtották volna.

Steinhauser, Walter, a bécsi egyetem magántanára, ebbe a nyugatmagyarországi kérdésbe úgy kapcsolódott bele, hogy a nyugatmagyarországi németek településtörténetére vonatkozó dolgozataimat főleg nyelvészeti szempontból törekedett kritikai vizsgálat alá venni és kiegészíteni.³ Kritikai dolgozatában több helyes és kevésbé helyes megjegyzés után végül ő is csak arra az eredményre jut, amelyre én; legfeljebb egyes esetekben hajlandó a németiség beköltözését az én meghatározásomnál egy-két századdal korábbi időre tenni. Schwartznak tehát még Steinhauserral szemben sem volt semmi honmenteni valója; annál kevésbé, mert hisz könyvében Steinhausernak szinte összes téves etimológiáit — a helyeseket nem — magáévá teszi. Hogy ennek ellenére Schwartz Elemér könyvét az osztrák hatóságok mégis kitiltották Ausztria területéről, illetve hogy megvonták tőle a postai szállítást, azt csak annak lehet tulajdonítani, hogy az a nagy reklámlárma, amely Schwartz könyvének megjelenését megelőzte, az osztrák politikai hatóságok fülébe is eljutott, amint az osztrák rendelet tényleg előleges lapközleményekre hivatkozik. A hatóságok pedig ilyen esetekben seholsem szoktak másképp eljárni. Ennek az intézkedésnek valószínűleg senkisé is örült jobban Schwartz Elemérnél, mert most már mintegy a magyar ügy és a magyar tudomány üldözöttjének mártírkoszorújával is megjelenhetett a nyilvánosság előtt. Szó sem lehet azonban arról, hogy a németek vagy akár az osztrákok részé-

² A legegyszerűbb, ha erre nézve egy ismertetésből idézem a következőket: „Moors Arbeit hat bei der deutschen siedlungsgeschichtlichen Forschung allgemein grossen Widerhall gefunden. Witte stellte sie geradezu als Musterbeispiel für Untersuchungen ähnlicher Art hin“ (UjB. 12,145).

³ W. Steinhauser: Die Ortsnamen des Burgenlandes als siedlungsgeschichtliche Quellen. Mit besonderer Berücksichtigung von Elemér Moór, Zur Siedlungsgesch. stb. (Mitteil. d. Inst. f. österr. Geschichtsforschung 45, 281—321).

ről valami üldözéshez hasonló eljárásban lehetne része annak a magyar kutatónak; aki esetleg bizonyos nyugatmagyarországi német helynevekről azt igyekszik bebizonyítani, hogy azok magyar származásúak. Ezt magam mindenesetre nem tapasztaltam, pedig én idézett értekezésemben még Schwartz Elemérnek korábban közzétett etimológiái közül többről is kimutattam, hogy tévesen mondja őket német eredetű helyneveknek. Az elmondottak alapján aligha valószínű, hogy Házi az én dolgozatomat, vagy akár Steinhauserét is ismerte volna. Itéletében nyilván csupán Schwartz előadásaira és könyvére támaszkodott.

Említettük Melich ismertetését is. Az olvasó az előzmények alapján talán nem fog túlságosan csodálkozni azon, hogy Melich idézett németnyelvű ismertetésében Schwartz Elemérnek művét, különösen szigorúan tudományos módszerét tekintve, a magyar helynévkutatás egyik legkiválóbb termékének mondja. Ami a szigorúan tudományos módszert illeti, Schwartz Elemér maga az én kárhuzatos módszeremmel szemben „a kipróbált s megbízható régi módszer“ hívének vallja magát (21. l.) és mesterének Melich Jánost mondja. Sch.-nak a módszert illető megjegyzéséből azt gondolhatná az olvasó, hogy a helynévkutatásban van már valami jól kitaposott út, amelyet én elhagyva, munkámban valamilyen kalandos ösvényekre tévedtem. A valóság ezzel szemben az, hogy a helynévkutatásnak valamilyen kialakult módszere még egyáltalán nincs. Erre nézve a legegyszerűbb, ha egyik legkiválóbb német helynévkutatónak 1931-ben megjelent nagy művéből idézem a következőket: „... die junge Ortsnamenwissenschaft, die sich ja ihre Methode erst schaffen muss“.⁴

Melichnek Sch. könyvéről kifejezett véleményétől egy Hans Karner nevű német ismertetőjének a felfogása mindenesetre lényegesen eltér; szerinte ugyanis Schwartz műve Moór és Steinhauser dolgozatai után nagy hanyatlást jelent és annyi a hiba benne, hogy helyreigazításukra egy a Schwartzéhoz hasonló terjedelmű művet kellene írni.⁵ Erre az ismertetésre Schwartz Elemér egy harcias hangú és című füzetrel válaszolt, amely azonban semmi érdemleges dolgot nem tartalmazott, de megdöbbenéssel értesültem belőle arról, hogy Schwartz műve most már német nyelven is meg fog jelenni. Az említett Melich—Karner-féle kontroverziában ugyanis az igazság az, hogy Schwartz könyve annyira rossz, hogy a németek annyira rossznak nem mondhatják, hogy még annál is rosszabb ne volna. Mivel pedig a magyar tudományosság presztízisének érdekében is kívánatosnak és szükségesnek látszott, hogy erről a könyvről mi magyarok mondjuk meg tisztára tudományos szempontok alapján az objektív igazságot, ne-

⁴ Schwarz, Ernst: Die Ortsnamen der Sudetenländer als Geschichtsquelle, 1931. 4. l.

⁵ Burgenländische Heimatblätter 1, 106/110.

hogy majd a német verzió alapján a németek mondják el ezeket először, esetleg a magyar tudományra tett ironikus megjegyzések kíséretében, a következőkben kissé részletesebben is megvilágítom ezt a „régí megbízható módszer“ alapján írt művet.

Schwartz Elemér műve, címe szerint is, csupán a nyugatmagyarországi német helységneveket kívánja tárgyalni. A magyar nevek azonban még tisztán etimológiai szempontból sem hanyagolhatók el, ha nem akarunk tévedést tévedésre halmozni. Az pedig képtelenség, hogy Nyugatmagyarország településtörténete — pedig erre vállalkozott Schwartz — a helynevek alapján a magyar nevek kikapcsolásával megírható volna. Így azután Schwartz nagyon gyakran lehetetlennél lehetetlenebb német etimológiákat farag, amikor pedig csak a magyar és német névalak hangtörténeti összefüggését kellett volna megállapítania. Erre néhány egyszerűbb példa: *Ligvánd* német neve: *Nebersdorf* (ejtve: *neiwpštorf*) Sch. szerint a n. *Eber* szn.-ből származott, „amely név a középkori lovagok közt nagyon gyakori volt“. Hogy került volna középkori német lovag Ligvándra, amikor a falu magyar birtokosait pontosan ismerjük? A valóságban azonban a német név is ugyanabból a szl. *Něgovan* szn.-ből származott, mint a magyar név (*Nigwan* 1225). A német névalakban csupán a *g* tűnt el újabb korban a *w* előtt, amint ez a jelenség kimutatható egy ugyanazon szláv töből származó stájerországi helynévnel is. A mai *Ewein* név t. i. a középkorban még *Negwain* néven van említve és szl. *Něgovina* névalakból származott (a mai *Ewain* az *in Newain* kifejezésből lett).⁶ Azt kell még csak megjegyeznem, hogy a régi zárt *e*-nek a nyugatmagyarországi németben ma *ei* felel meg. — Ha Schwartz a m. névalakra figyelemmel van, a *Forchtenau* nevet sem származtathatja a kfn. *vorhe* szóból, mert abból a m. *Fraknó* név ki nem hozható. Jelen esetben ebben a tekintetben semmiféle vitára nincs szükség, mert kimutatható, hogy a hely régi neve *Frachtenau* volt (1368: v. ö. H á z i 1, 148), csak hogy persze Sch. a helynévnek legrégibb német névalakjait sem ismeri.

A magyar helyneveket illetőleg Sch.-nak van egy zseniálisan egyszerű formulája, amelynek segítségével mindent meg tud magyarázni és ez a következő: minden homályos etimológiájú magyar helynevet minden további bizonyítgatás nélkül magyar személynévnek mond. Mivel pedig a helységnevek jó része tényleg személynévi eredetű, ilyenformán elég sűrűn sikerül is ráhízáznia az igazságra. Minden homályos hn. azonban mégsem szn., különösen pedig nem m. szn.; ebben a vonatkozásban különösen azon esetek jellemzők eljárására, amikor véleményét még megkísérli indokolni is. A régi m. *Kapornok*, mai n. *Goberling* (ejtve: *kauwplin*) nevet azért tartja szn.-i eredetűnek, mert Vas megyében most is

⁶ Pirchegger, Die slaw. ON im Mürzgebiet, 59

van *Kapor* családnev. Ez a falu Borostyánkő közelében fekszik és a német névalakban az a nevezetes, hogy benne a magyar hangzóközi *p*-nek a n.-ben *w* (írva *b*) felel meg, ami arra mutat, hogy a név még a bajor hangzóközi $p > b > w$ hangváltozás, vagyis 1050 előtt került a németbe (későbbi átvétel esetén ugyanis a n.-ben is *p* felelne már meg a magyar hangzóközi *p*-nek: pl. *Veperd* ~ *Weppersdorf*). Ezek szerint tehát valami *Kapornok* nevű magyar vitéz a honfoglalás korában a horostyánkői hegyek között falut alapított és a kiirtott németeknek megparancsoltá, hogy azt róla nevezzék el, amit azok meg is tettek. Ez egy kissé talán mégis valószínűtlen. — Azt is megtanulhatjuk Schwartz Elemértől, hogy a m. *Kőszeg* helynév nem = *kő* + *szeg*, hanem személynévi eredetű és pedig a németújvári grófoknak *Güssing* családneve őrződött meg benne (176. l.). Sch. — úgy látszik — mégcsak nem is sejti, hogy családnevek a 12. században nemcsak nálunk nem voltak, hanem még a németeknél sem. Arról nem is szólva, hogy az u. n. németújvári grófokat *Kőszegről* nevezték a németek *Güssingieknek*, nem pedig Németújvárról, amint ezt Karácsonyi már rég kifejtette (v. ö. Száz. 1903, 372). — Sch.-nak tudomása van arról, hogy a régi magyaroknál voltak állatnévből lett szn.-k is, ezért a *Szabad-báránd* nevet ilyennek tartja. A baj azonban az, hogy a *Báránd* névalak 19. századi hatósági névadás terméke; a falu eredeti magyar neve t. i. *Barom* volt, amely korábbi *Barán* ~ *Boron* ből származott (*Boron* 1195: AUO; 11, 59; 1245 stb.) és azt sem látzik Sch. sejtteni, hogy a *bárány* köznévszl. jövevényszó a magyarban. — A *Veperd* névnél pedig a *-d* „helynévképző” későbbi hozzájárulásából tűnik ki szerinte, hogy a név eredetileg személynév volt, holott a *-d* ennél a névnél csak a 17. sz.-ban tűnik fel először, tehát nem lehet egyéb, mint etimológikus fejlemény. — Más esetekben a régi németeknek tulajdonít fejlett filológiai érzéket: a m. *Pomogy* hn. pl. azért lehet szn.-i eredetű, mert a németek *-en* „képzővel” vették át (*Pamhagen*); érdekes azonban, hogy *Homok* is *Amhagen* nem messze Pomogytól. Vagy talán az utóbbi m. hn. is szn.-i eredetű? Más esetekben pedig az tanúsítja szerinte valamely hn. szn.-i eredetét, hogy a latin oklevélben a *villa* szó van előtte stb.

Igazi etimológiai problémákat a nyugatmagyarországi hn.-k közül tulajdonképp többnyire csak a m. hn.-k nyújtanak; a n. hn.-ket illetőleg általában csak az a kérdés vár megoldásra, hogy mikor kerültek a németbe. Az átvétel korának hangtörténeti alapon való meghatározására Sch.-nál pedig mégcsak kísérletet sem találunk. — Néha egy-egy hn.-t szl. származásúnak is mond ugyan, azonban azzal a kérdéssel már egyáltalán nem foglalkozik, hogy a szl. származásúaknak mondott hn.-k közvetlenül a szl.-ból kerültek-e a németbe, vagy pedig magyar közvetítéssel. Településtörténeti szempontból pedig ennek a megállapítása lett volna a legfon-

tosabb. Egy szóval sok minden van Sch. könyvében, csak ép az hiányzik belőle, amiért ilyen munkát szükséges és érdemes lett volna megírni...

... Munkájában azért kíván csak a településnevekkel foglalkozni, mert saját szavai szerint ezek és nem a víznevek „örizték meg leginkább az őslakosság nyelvét“ (22. l.). Ezen felfogás téves volta annyira nyilvánvaló, hogy még cáfolatot sem igényel.⁷ Ha azonban ilyen nagy jelentőséget tulajdonít Sch. a településneveknek, akkor érthetetlen, hogy miért nem emlékezik meg az eltűnt települések neveiről és a mai települések régebbi magyar és német neveiről is. De még az ilyen módon korlátozott anyagnak sem felel meg a mű címe, mert hisz a n. nyelvterülettel határos magyar faluknak n. elnevezéseit alig negyedrészükből tárgyalja és a tárgyalta között is ilyen semmitmondó nevek akadnak, mint *Szentmihály—Sankt-Michael*, *Dreihof—Háromház*, *Jakobshof—Jakabháza* stb.

Számomra teljesen érthetetlen, miként képzei Schwartz Elemér ezen munkájának minden tekintetben hiányos és kellően fel nem dolgozott névanyaga alapján Nyugatmagyarország településtörténetét egy következő kötetben megírhatónak, ahogy ezt olvasóinak műve bevezetésében ígéri. Ez t. i. még abban az esetben sem volna lehetséges, ha Sch. minden etimológiája helyes volna is. Nem értem azonban, hogy miért nem írta hát meg azt a bizonyos településtörténetét már ebben a kötetben, hiszen ezt a dolgotát is csupán mesterségesen, mindenféle a tárgyhoz nem tartozó hiábavalóság leközlésével volt csak képes köteté duzzasztani. Nem csupán Csánkinak a magyar helynevekre vonatkozó adatait közli le többnyire teljesen feleslegesen és csupán olyan esetekben hiányosan, amikor a várra és városra, illetve a hasonnevű falura vonatkozó adatok Csánkiban nem együtt, hanem több helyen vannak (Csánkinak erre a titkára, amit laikusok nem szoktak tudni, t. i. Sch. nem jött rá), hanem még a nagyszámú etimológiailag egyáltalán nem problematikus névnel is hosszasan leközli Csánkiból a névalakokat, aminek már igazán semmi értelme sincs. Úgy látszik, a kötet még így sem lett volna ki, ezért minden forrás megnevezése nélkül nagyszámú „etimológiai mondát“ is leközöl, amelyek között népi eredetű — azt hiszem — egy sincs.⁸ Végül pedig

⁷ Sőt ép Nyugatmagyarországon tapasztalhatjuk a legvilágosabban a településnevek nagy változandóságát a víznevekkel szemben, amelyek lényegesen állandóbbak. Az Ikva mentén pl. a régi *Visz-t* ma *Kópházá-nak* hívják, a régi *Bogyoszló-t* *Keresztur-nak*, a régi *Mereszló-t* *Alsópétezfá-nak*, a régi *Ukacs-ot* *Fülesnek* és *Malomháznak*, a régi *Kaporján* pedig esetleg megfelel *Küllőnek* és így tovább.

⁸ Német ismertetője egyes esetekben megpróbálkozott Sch. etimológiai mondáinak ellenőrzésével. Mivel pedig ez negatív eredménnyel járt, kitalálásukkal Sch.-t vette gyanúba. Azt hiszem, igaztalanul; ilyen 'etimológiai mondák' ugyanis a falusi intelligencia — többnyire a tanítók —

a hiányzó nyelvészeti összefoglalás helyett — hiszen igaz, hogy sok összefoglalni valója nem igen akadott volna — az osztrák uralom alatt végbement helynévváltoztatások leközlésével igyekeznek olvasóit kárpótolni. Az az összefoglalás tehát, aminek feltétlenül ezen mű zárófejezeteként kellett volna szerepelnie, Sch. könyvéből hiányzik. Érdekes módon azonban a még meg nem írt és ki nem dolgozott második kötet végeredményét már az első kötetben is közzé tudta tenni, ami mindenesetre annak a gyanúnak adhat tápot, hogy a második kötet végső eredménye már akkor is készen volt, amikor a szerző az első kötet megírásához még csak hozzá sem fogott.

A településnevek középkori névalakjaira vonatkozólag Sch. egyetlen forrása Csánki gyűjteménye, amely pedig ép a legrégebb névalakok tekintetében teljesnek egyáltalán nem mondható. Csánkin túlmenőleg merített még Thirring Gusztáv turistakalauzából is, akit hűségesen idézni is szokott. Úgy látszik, még csak eszébe sem jutott utána járni annak, hogy Thirring honnan tudhatta Csánkin túlmenőleg ezt és azt. Érdekes azonban, hogy forrásművei sorában szépen fel vannak sorolva Stessel Józsefnek azon értekezései is, amelyekből rejtélyes eredetű tudását Thirring Gusztáv is merítette. Ebből is nyilvánvaló, hogy a bibliográfiának Sch. művében csupán parádés szerepe, illetve töltelék jellege van.

A régi névalakok ismerete különösen Sch. számára lett volna nagyon fontos, mert az ő nyelvészeti kombinálási képessége bizony annyira minimális, hogy még véletlenül sem sikerült valamely név helyes etimológiájára ráhibáznia, ha az a névalakban nem feküdt készen előtte. Ezt néhány egymás mellett fekvő répcavidéki falu német nevére vonatkozó vélekedéseivel világíthatjuk meg, amelyeknek régi névalakjait Sch. mind nem ismerte. A *Karl* (Répcakároly) névben Sch. a n. *Karl* szn.-t nyomozza, jöllehet ez a név bajor nyelvterületen a középkorban egyáltalán nem volt használatos és a németek falukat egyszerűen szn.-vel nem is szokták elnevezni. A név 1279.-iki m. *Keryl* alakja (Fejér V. 2, 596) pedig világosan tanúsítja, hogy a n. *Karl* hm.-nek semmi köze sincs a *Karl* szn.-hez. A szomszédos *Drassmarkt*-ről (Vámosderecske) azt tanulhatjuk meg Sch.-tól, hogy az a m. *Döröcske* ~ *Derecske* nemzetségnévből (?) származott a következő módon: *toręřš* > *tręřs* > *trats*-. Ez a származtatás hajmeresztő képtelenség; felesleges azonban ennek kimutatásával fárasztanom az olvasót, amikor rámutathatok arra, hogy ennek a helynévnek legrégebb m. névalakja *Dregza* volt.

leleményességének termékei szoktak lenni, amelyek az iskola révén néha még a néphez is eljutnak — magam egy teljesen hiteles példát tudok erre Rábagyarmatról —, értékük azonban nincs. Ezt azonban Sch.-nak meg is kellett volna mondania; igaz ugyan, hogy ebben az esetben leközlésük is már feleslegessé vált volna és így műve egy szép kövér fejezettel lett volna szegényebb.

Igy szerepel ez a név a loesmáncsi vármegye 1263.-iki nagy határleírásában (AUO. 8, 53), amint ezt már sokan felismerték (Pesty, Lampel, Stessel). Ezután még 1359-ben is említik ezt a falut *Dragze* (∴ *Dregze*) névalakban (Sopronm. Oklt. 1, 316). — A Vámosderecskével szomszédos *Neutal* (Sopronujlak) neve pedig Sch. szerint irtás által nyert új völgyet jelent; ez azonban szintén nem ilyen egyszerűen van, ahogy Schwartz Elemér elképzeli. Ez a falu ugyanis már 1270-ben említve van (Fejér, V. 1, 81) *Geotan* (∴ *Geutan*), 1368-ban *Deutan* (Sopronm. Oklt. 1, 374/378), évszám nélkül *Deltan* (Száz. 1900, 693) és 1425-ben *Deutal* alakban (Csánkiban csak az utolsó névalak). A fenti adatsorból nyilvánvaló, hogy az 1270.-iki *Geotan* névalak *Gyeutan*-nak olvasandó. A német névalak pedig nem német névadáson alapul, hanem a magyar névalak népetimológiás átvételén. — Sopronujlaktól északra fekszenek *Alsólók—Unterfrauenhaid, Lakompak—Lackenbach* és *Lakfalva—Lackendorf* községek. Ezek a faluk már 1222-ben is említve vannak Veperd és Lakompak nagy határleírásában (Fejér, III. 1, 368/70) és pedig *Lakompak* : *minor Louku*, *Lakfalva* : *major Louku*, *Alsólók* : *villa Sancte Marie* néven. Az utóbbi elnevezést a németek megtartották *Frauenhaid* alakban; a magyarok pedig a *Lók* elnevezést vitték át erre a falura. Az történt ugyanis, hogy a 14. sz. folyamán a régi *Boldogasszonyfalva* elpusztult és mint pusztá az egyik *Lók*hoz tartozott. Az eredeti *Lók* faluk neve azonban nem maradt meg a magyarban; felváltotta őket ugyanis a németből visszakölcsönözött *Lakompak* és *Lakfalva* név. Sch. mindezeket nem tudva, úgy segített magán, hogy az eredeti *Lók*okra vonatkozó adatokat a *Fauenhaid* címszó alatt is leközölte. A *Lók* névről pedig turistakalauzának segítségével így bölcselekszik: „A hñ. nyji alakja azt mutatja, hogy helyet kell adni annak a tradíciónak (!), amely szerint *Loók* (sic!) néven községünk már a 13. században létezett. 1425-ben két részre szakadt: *Felső- és Alsólókra*“ (112. l.). Ebből pedig a mai n. név így jön ki: „Ha a *Loók* (!) nevet a 13. századba visszavihetjük, akkor felteendő, hogy az ősi és a Sebitzbach (recte : Selitzabach) közelében fekvő *Loókot* az idejött németiség *laukmpox*-nak (*Loók am Bach*) nevezte el“. „Mikor a 15. sz.-ban *Loók* két részre szakadt, akkor a község új részét, melyet a magyar közigazgatás *Alsó-Lóknak* nevezett el, *laukmpox*-chal (sic!) szemben *lókrdorf*-nak nevezték el“. Mindenesetre nagyon érdekes lett volna, ha Sch. nemcsak mondja, hanem ki is fejti, hogy mint fejlődhetett a m. o-ból a n.-ben *du*-n keresztül a mai *a*-s ejtés. Ez t. i. képtelenség; ellenben a régi m. *ou*-nak szabályszerűen *a* felel meg a németben. Ezt ugyan Sch. ebben az esetben a régi m. névalakok ismerete nélkül is kisűthette volna, ha tudja, hogy a mai m. *ó ou*-ból származott.

Nem elég, hogy a névkutató csak a névalakokat ismerje valami gyűjteményből; azon vidék régi viszonyait, amelyeknek a

helyneveiről szólni kíván, magukból az oklevelekből kell megismernie. Az pedig mindenestre elengedhetetlen követelmény, hogy az illető vidékre vonatkozó régi határleírásokat pontosan ismerje. Minderről Sch.-nál szó sincs. Ha pl. Veperd említett 1222.-iki határleírását pontosan áttanulmányozta volna, akkor esetleg ő is rájött volna arra, hogy *Kabold* 1222-ben még nem volt meg, mert határa beletartozott Veperd határába és az oklevelek tanulmányozásából talán ő is rájön arra, hogy *Kabold* először 1229-ben van említve, még névtelenül: „villa qui est apud Castellum“ (Fejér III. 2, 194). Ebben az esetben talán nem azonosította volna *Kabold*-ot a 860-ban említett *Guntpoltesdorf*-fal. Ebből a névből Sch. speciális magyar hangtörténete szerint így származott a m. névalak: *kū-pold* > *kopold* > *Kabold* (a n. névalakról ebben az esetben megfeledkezett). Az Sch.-ot egyáltalán nem zavarta, hogy a „germán“ *Gündobald* névnek a régi m. *Kompolt* szn. felel meg, amelyből bizony sem csillaggal, sem anélkül a m.-ban *Kabold* nem származott volna, de a németben sem *Kobersdorf*. A fenti származtatás több mint fantasztikus: neveltséges, mert hisz a m.-ban sem *ū*, sem *o* sohasem volt.

A történeti és földrajzi valósággal pedig Sch. annyira nem törődik, hogy forrásának felületes használata következtében több esetben olyan névalakokat és más adatokat is leközi, melyek tulajdonképp más falura vonatkoznak. A *Padler-Polányfalva* címszó alatt például nemcsak azokat az adatokat találjuk, melyek erre a falura vonatkoznak, hanem a megfelelő következtetésekkel fűszerezve a Szombathely melletti *Polány* régi névalakjait is. — Másutt a *Rábászentmártonra* vonatkozó névalakokat a *Hegyhátszentmártonra* vonatkozókkal szaporítja meg; vagy a Németújvár melletti *Bányáskára* vonatkozó adatok között leközi Csánkiból a zalai határ közelében fekvő eltiint *Bánya* falura vonatkozó adatokat is. — A mai *Stöttern* régi magyar neve *Szerdahely* volt, amint ezt már Csánki is megállapította (III. 632). A 19. században a hatóság azonban egy eltiint *Selegd* falunak a nevét ruházta *Stöttern*-re; valószínűleg azért, mert az országban nagyon sok *Szerdahely* nevű falu van. Ennek azután az lett a következménye Sch. művére nézve, hogy ő *Stöttern* címszó alatt a régi *Selegdre* vonatkozó adatokat sorolja fel. — Sch. ugyan forrásművei között említi Stessel azon értekezését is, amelyben megállapította, hogy Csánkinál a sopronmegyei *Zemenyére* vonatkozólag leközi *Semwerth* névalakok nem *Zemenyére*, hanem egy eltiint falura vonatkoznak (Száz. 1900, 32); Sch. mégis nemcsak hogy leközi Csánki adatait *Zemenyémél*, hanem a régi megbízható módszer nagyobb dicsőségére a mai m. és n. névalakot le is tudja származtatni a Csánkinál tévesen leközi *Semwert* névalakból; ilyenformán: „A magyarság... a népiesen ejtett *semmat*-ből *zemeny*, írásban *zemenyét* alkotott“.

[Az olvasó talán azt hiszi, hogy itt csak elírásról van szó. Nem. Másról; majd látni fogjuk]. — A *Kalkgruben—Mészverem* faluról Sch. lendületesen így ír: „Az Árpádház kihalásának évében, 1301-ben először olvasunk *Posz. Colgruob*-ról“, bár idézett értekezésében Stessel már azt is megállapította, hogy a Csánkinál közölt idézett adat nem a mai *Kalkgruben* helysége vonatkozik. — *Hochstrass—Ostoros* falura vonatkozólag pedig Stesselén kívül és tőle függetlenül már én is kifejtettem, hogy a Csánkinál közölt név alak nem erre a falura vonatkozik (DUHbl 2, 210), Sch. Csánki téves adatát mégis rendületlenül leközi, bár bibliográfiája szerint mind Stessel dolgozatát, mind az enyémet felhasználta.

(Folytatása következik.)

Moór Elemér.

KÉRDÉSEK.

61. kérdés. *Irdoló* (főnév), ugyanaz, mint az 59. kérdésben fölvetett *törkölő*. Tompahegyű vasszerszám, mellyel ősszel a nyers kukoricaesőről egy-egy sort *kürtanak*, hogy a továbbontást kézbe is folytathassák. Hol használatos ez a szó és miből készül a számszám?

if.

62. kérdés. Van-e még a nép között valamely szimbolikus maradványa annak a régi szokásnak, amely szerint az elhalt legényt sírjában fiatal leánnyal esketik össze, akinek őt követni kell a sírba?

Banner János.

FELELETEK.

Mérsékeltén.

Új-esz-ten-dő, az új i-dő most kezd ú-jul-ni.
 Hir-de-ti már a Me-si-ás el-jö-ve-te-lét,
 Al-só szép ég, fel-ső kék ég ád-jad U-ra-dat,

Ú-ju-lás-kor, vig-ő-röm-mel, most kezd hir-det-ni.
 Lé-gye-tek a nagy Is-ten-nek ál-dott hi-ve-i.
 U-rad ád-jad és meg-tar-csad szép Jé-zu-so-dat.

Felelet a 32. kérdésre. A kántálás Derecskén és a szomszédos községekben még mindig szokásban van. Szilveszter estéjén 12-18 éves fiúk vagy lányok — mindig külön — ketten-hárman ösz-

szeállnak és végig kántálják a falut. Bemennek a házak udvarára és az ablak alatt megállva énekelik a kántálási éneket. A háziak kivisznek néhány fillért, vagy kalácsot, amit a kántálók — „sze-